

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України [Текст] / кол. авторів [наук. редакція В.Ф. Столярова]. – 2-ге вид., доп. та перероб. – К.: ДНУ АФУ; УДУФМТ, 2011. – 560 с.
2. Human Development Report 1993. – Published for the United Nations Development Programme (UNDP). – New York: One United Nations Plaza New York; Oxford: Oxford University Press, 1993. – www.undp.org.
3. Human Development Report 2013. The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World. – Published for the United Nations Development Programme (UNDP). – New York: One United Nations Plaza New York; Oxford: Oxford University Press, 2013. – www.undp.org.
4. Регіональний людський розвиток [Електронний ресурс] // Статистичний бюлетень. – Київ: Державна служба статистики України, 2012. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/katalog/kat_u/2012/08_2012/zb_rlr_2011.zip.
5. Зыбарева О.В. Тенденции экономической преступности в регионах Украины как формы проявления девиантной социализации [Электронный ресурс] / О.В. Зыбарева, О.В. Шинкарьук // Вопросы современной экономики. Вып. №3. – М.: Издательский дом «Научное обозрение», 2013. – Режим доступу: <http://economic-journal.net/2013/10/056/>.
6. Регіональний людський розвиток [Електронний ресурс] // Статистичний бюлетень. – Київ: Державна служба статистики України, 2013. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/katalog/kat_u/2013/08_2013/zb_rlr_2012.zip.
7. Людський розвиток в Україні: можливості та напрями соціальних інвестицій (колективна науково-аналітична монографія) [Текст] / За ред. Е.М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2006. – 356 с.
8. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз (колективна монографія) [Текст] / За ред. Е.М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2007. – 328 с.
9. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір (колективна монографія) [Текст] / За ред. Е.М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2008. – 316 с.
10. Калашнікова Л.М. Формування регіональних фінансів. Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01 / Л.М. Калашнікова [Текст]. – Нац. акад. держ. податк. служби України. – Ірпінь, 2004. – 19 с.
11. Столяров В.Ф. Методологія розробки програм та бюджету регіону в контексті людського розвитку [Текст] / В.Ф. Столяров, О.В. Шинкарьук // Збірник наукових праць. – Вип. 6. Економічні науки. – Чернівці: Книги–XXI, 2010. – С. 55-65.
12. Столяров В.Ф. Методологія бюджетування людського розвитку в Україні [Текст] / В.Ф. Столяров, О.В. Шинкарьук // Збірник наукових праць. – Вип. 8. Економічні науки. – Чернівці: Книги–XXI, 2012. – С. 17-35.
13. Шинкарьук О.В. Формування фінансової безпеки регіонального людського розвитку [Текст] / О.В. Шинкарьук, В.Ф. Столяров // Сборник научных трудов SWorld. Материалы международной научно-практической конференции «Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании 2012». – Вып. 4. Том 33. – Одесса: КУПРИЕНКО, 2012. – ЦИТ. 412-1295. – С. 84-87.
14. Шинкарьук О.В. Сутність та складові фінансової безпеки людського розвитку в Україні: відтворювальний підхід / О.В. Шинкарьук, В.Ф. Столяров // Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Сталий розвиток економіки». – 2013. – №1 (18). – С. 27-33.
15. Столяров В.Ф., Шинкарьук О.В. Основи оцінки фінансової безпеки регіонального людського розвитку в контексті стратегії економічних реформ [Текст] // Збірник наукових праць. – Вип. 9. Економічні науки. – Чернівці: Книги–XXI, 2013. – С. 76-89.
16. Дронік С.В. Методичні основи формування балансу фінансових ресурсів регіону: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.02.03 / С.В. Дронік [Текст]. – Н.-д. екон. ін-т М-ва економіки України. – К., 1999. – 16 с.
17. Кукарцева С.В. Механізм забезпечення комплексності регіонального розвитку промисловості: Автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.07.01 / С.В. Кукарцева [Текст]. – Економіка промисловості / Київський національний університет технологій та дизайну. – Київ, 2006. – 19 с.

Л. І. Тараш
д-р екон. наук

І. П. Петрова
м. Донецьк

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ І ПРИВАТНОГО СЕКТОРУ

Партнерська взаємодія держави та суб'єктів приватного сектору на засадах державно-приватного партнерства передбачає створення механізму реалізації, який має на меті підвищення ефективності, прозорості й об'єктивності прийняття інвестиційних рішень, оптимізацію витрат у мінливих умовах ринкової економіки та досягнення бажаного результату для обох учасників. Для ефективного формування механізму реалізації державно-приватного партнерства (ДПП) необхідно визначитися зі складовими, які

утворюють цілісну систему партнерської взаємодії держави та суб'єктів приватного сектору.

Практика реалізації механізму ДПП у зарубіжних країнах має різні особливості у формуванні структурних елементів і процедур щодо концептуального, інституційного й методичного забезпечення партнерської взаємодії держави і бізнесу. Тому міжнародні організації з питань підтримки та розвитку ДПП проводять моніторинг міжнародного досвіду реалізації механізмів партнерської взаємодії держави і бізнесу та на основі цих досліджень розробляють рекоменда-

ційні посібники для розповсюдження кращих практик державно-приватного партнерства. Про це свідчить кількість опублікованих рекомендаційних документів з даної тематики. Так, Світовим банком (World Bank) та Консультативним комітетом з державно-приватних інфраструктурних проєктів (Public Private Infrastructure Advisory Facility) опубліковано Довідковий посібник з державно-приватного партнерства (Public-Private Partnerships Reference Guide, 2012) [1], де детально описано етапи процесу підготовки, організації та реалізації проєктів ДПП. Крім цієї роботи, Європейським експертним центром оцінки проєктів ДПП (The European PPP Expertise Centre) за підтримки Європейського інвестиційного банку (European Investment Bank) та Європейської комісії (European Commission) підготовлено посібник з управління проєктами ДПП "Як підготувати, підписати і реалізувати проєкти ДПП" (The Guide to Guidance How to Prepare, Procure and Deliver PPP Projects, 2011) [2], де проаналізовано детально етапи процесу ДПП: визначення проєкту, підготовка, проведення конкурсу та реалізація державно-приватного партнерства.

Центром розвитку державно-приватного партнерства в Російській Федерації та Міністерством економічного розвитку Російської Федерації розроблено Рекомендації щодо реалізації проєктів державно-приватного партнерства у суб'єктах Російської Федерації [3], де висвітлено прикладні питання управління проєктом (формування і відбір, оцінка інвестиційної привабливості та бюджетної ефективності, оцінка ризиків, фінансування, моніторинг реалізації проєктів ДПП).

У вітчизняних дослідженнях у рамках державно-приватного партнерства як форми економічних відносин, яка поєднує підприємницьку діяльність держави та інші державні коригувальні впливи з можливістю залучення приватних інвестицій і компетенцій приватного бізнесу, здебільшого розглядається саме природа взаємодії держави та приватного сектору, а не механізм реалізації партнерських відносин між державою та бізнесом [4-6]. Це актуалізує необхідність уточнення і визначення поняття та структурних елементів механізму реалізації державно-приватного партнерства.

У зв'язку з вищевикладеним *метою статті* є визначення поняття та складових механізму реалізації державно-приватного партнерства в Україні на основі аналізу й узагальнення зарубіжного досвіду.

Категорія "механізм" досить часто зустрічається в науковій економічній літературі, але загальноприйнятого визначення цього терміна, яке розкривало б його сутність та зміст, немає, що викликає неоднозначність у тлумаченні поняття та структурних елементів механізму державно-приватного партнерства. У вітчизняній економіці термін "механізм" був введений Л. Абалкіним у другій половині 60-х років ХХ ст. Російський дослідник розглядає "господарський механізм" як економічну категорію в системі виробничих відносин двох підсистем: соціально-економічних та організаційно-економічних [7, с. 15]. Підсистема соціально-економічних відносин зі складною внутрішньою структурою являє собою відносини власності (привласнювання). Організаційно-економічні відносини (конкретні форми організації виробництва, господарські зв'язки між ланками суспільного розподілу праці та відносини управління ними) [7, с. 15] складаються у процесі кооперації виробництва, що виникає внаслідок суспільного розподілу праці. Організаційно-економічні відносини опосередковують зв'язок між продуктивними силами та власністю.

Головний зміст категорії "господарський механізм" формують саме організаційно-економічні відносини. При цьому дослідник зазначає, що господарський механізм як синтетична категорія – це сукупність (взаємоузгодженість дій, цілісність, нерозривна єдність) усіх економічних форм. Саме системність і цілісність дій економічних форм становить сутність категорії [7, с. 21-23]. Змістом господарського механізму є організаційно-економічна система, яка характеризується організаційно-економічними відносинами, зв'язками між різними формами руху економіки та способами вирішення протиріч [7, с. 20-21]. При цьому структурними елементами господарського механізму є форма організації (об'єднання) виробничих сил (виробництва), економічні та господарські зв'язки, система стимулів і система управління [7, с. 23-28].

С. Мочерний розглядає господарський механізм як "систему основних форм, методів і важелів використання економічних законів, вирішення протиріч суспільного способу виробництва, реалізації власності, а також всебічного розвитку людини й узгодження її інтересів з інтересами колективу, класу, суспільства" [8, с. 269]. "Господарський механізм формується при взаємодії окремих ланок, сторін таких елементів економічної системи, як продуктивні сили, техніко-економічні, організаційно-економічні та виробничі відносини (або відносини економічної власності)" [8, с. 269]. Отже, господарський механізм визначається автором також через поняття системи та її структурних елементів.

Згідно з енциклопедичною працею вітчизняних учених-економістів механізм – це "система, пристрій, спосіб, що визначають порядок певного виду діяльності" [8, с. 355] або "внутрішній пристрій машини, устаткування тощо – система певних ланок та елементів, що приводить їх у дію" [8, с. 355]. У даному випадку механізм також розглядають як систему певних елементів, які пов'язані між собою та взаємодіють як єдине ціле. Таким чином, характерною особливістю трактування економічного змісту механізму вітчизняними дослідниками є системно-структурний підхід.

Значний внесок у теорію економічних механізмів зробили західні науковці Л. Гурвіц, Р. Майерсон, Е. Маскін, яким за основні досягнення у теорії було присуджено Нобелівську премію 2007 р. [9, с. 4]. Теорія економічних механізмів є результатом розвитку теорії оптимальних механізмів розподілення обмежених ресурсів Л. Гурвіца, який розглядає механізм як гру, де учасники обмінюються інформацією один з одним або із "центром повідомлень", а заздалегідь задані правила визначають розподіл ресурсів для кожного набору повідомлень. У більш точному формулюванні механізм, за Л. Гурвіцем, – це "взаємодія між суб'єктом і центром, що складається з трьох стадій: кожен суб'єкт у приватному порядку посилає центру повідомлення m_i ; центр, отримавши всі повідомлення, обчислює передбачуваний результат: $Y=f(m_1, \dots, m_n)$; центр оголошує результат Y_i і, за необхідності, втілює його в життя" [9, с. 8]. Ідея теорії економічних механізмів полягає у створенні спеціальних механізмів для вирішення конкретних проблем у взаємовідносинах суб'єктів за наявності асиметричної інформації про переваги та можливості агентів ринку.

Французький дослідник економічних механізмів (у макроекономічному аспекті) А. Кульман визначає механізм як "необхідний взаємозв'язок, який виникає між різними економічними явищами" [10, с. 7]. При цьому механізм – "це система взаємозв'язків економічних явищ, які виникають за певних умов під

впливом початкового імпульсу" [10, с. 16]. Механізм включає певну логічну послідовність елементів, які відображають можливі дії механізму за наявності певного вихідного економічного явища. "Складовими елементами механізму завжди одночасно виступає і вихідне явище, і весь процес, який відбувається в інтервалі між ними. Тому економічний механізм визначається або природою вихідного явища, або кінцевим результатом серії явищ" [10, с. 12]. Як впливає з вище наведених визначень, у західних економічних дослідженнях переважає функціональний підхід до тлумачення механізму.

Відомий дослідник господарського механізму Ю. Осипов, розглядаючи господарський механізм як систему організації суспільної системи виробництва, тобто систему в системі, яка забезпечує її організацію, функціонування і життєдіяльність [11, с. 46], поєднує системний і функціональний підходи. Він вважає механізм невід'ємною частиною будь-якої організованої системи. "Господарство – це система, але це система-процес, система-організм, система-життя. Як є життя суспільне, так є і життя господарське. Господарський механізм – щось, що керує цим життям, однак у самому процесі життя. Механізм, притаманний суспільному господарству, є одночасно і передумовою, і результатом функціонування, а отже, і організацією господарської системи суспільства" [11, с.46].

Таким чином, поєднуючи системно-структурний і функціональний підходи, які трактують із різних сторін поняття механізму, можна визначити механізм реалізації державно-приватного партнерства як систему організації, яка забезпечує здійснення функціонально об'єднаних процесів (дій), що визначають послідовність етапів функціонування ДПП, та використання для їх реалізації комплексу підходів, методів, правил, алгоритмів, процедур концептуального, інституціонального і методичного характеру.

У зарубіжній практиці різними організаціями досліджуються структурні елементи механізму реалізації державно-приватного партнерства. Результати аналізу Довідкового посібника з державно-приватного партнерства (Public-Private Partnerships Reference Guide, 2012) та посібника з управління проектами ДПП "Як підготувати, підписати і реалізувати проекти ДПП" (The Guide to Guidance How to Prepare, Procure and Deliver PPP Projects, 2011) свідчать, що структура механізму партнерської взаємодії держави та приватного сектору складається з п'яти послідовних етапів (рис. 1) [1, с. 78; 2]:

1. *Ініціація і первинний відбір проекту.* Здійснюється на основі програм соціально-економічного розвитку. Включає розробку концепції ДПП та первинний аналіз показників проекту (техніко-економічне обґрунтування). Аналіз техніко-економічного обґрунтування проекту ДПП на передпроектній стадії дозволяє відфільтрувати нерентабельні проекти та визначити можливі альтернативні форми взаємодії держави та бізнесу.

2. *Оцінка та структурування проекту.* Включає аналіз технологічних, фінансово-економічних, правових та екологічних характеристик проекту. На підставі результатів оцінки цих показників приймається рішення щодо реалізації проекту державно-приватного партнерства та розробки його структури. Структурування проекту ДПП включає обґрунтування обраної форми проекту, розподіл ризиків між учасниками і фінансову структуру реалізації проекту. При цьому перехід до наступної стадії здійснюється на основі оцінки за критеріями, які дозволяють проаналізувати ефективність проекту, а саме: технічну та

економічну життєздатність, конкурентоспроможність та бюджетну ефективність проекту порівняно з іншими інвестиційними проектами взаємодії держави і бізнесу.

3. *Проектування угоди державно-приватного партнерства.* Передбачає розробку елементів угоди ДПП (права та обов'язки сторін, положення щодо змін, порядок вирішення конфліктів тощо). Результатом цієї стадії є проект угоди державно-приватного партнерства для визначення приватного партнера в конкурсних процедурах.

4. *Проведення конкурсних процедур і укладання угоди ДПП.* Орган державної виконавчої влади проводить конкурсні процедури на визначення суб'єкта приватного сектору в реалізації проекту відповідно до законодавчих норм. Після відбору приватного партнера укладається договір про державно-приватне партнерство.

5. *Управління реалізацією угоди про державно-приватне партнерство (моніторинг реалізації ДПП).* Здійснюється протягом терміну дії партнерства. Відповідні органи державної влади здійснюють контроль за реалізацією ДПП, виконанням приватним партнером умов договору протягом терміну реалізації, коригування змін умов реалізації угоди та регулювання відносин між державним та приватним партнерами.

Наведені структурні елементи механізму реалізації державно-приватного партнерства мають рекомендаційний характер. Залежно від країни зміст механізму відрізняється економічними, правовими і технічними вимогами до такого типу взаємодії держави та приватного сектору. Для визначення основних етапів підготовки і реалізації державно-приватного партнерства доцільно розглянути європейський досвід щодо формування механізму реалізації ДПП у західних (Німеччина та Франція) та східних країнах (Республіка Казахстан та Російська Федерація).

Німеччина. Німецька практика державно-приватного партнерства характеризується партнерськими відносинами між державою та бізнесом, ретельною підготовкою і плануванням проектів, деталізованими угодами та тривалими переговорними процесами, що демонструють успішну реалізацію проектів ДПП на практиці. Підвищення ефективності партнерської взаємодії держави і приватного сектору досягається шляхом дотримання принципу життєвого циклу проекту (планування, будівництво, управління та ліквідація), правильного розподілу завдань і ризиків та поліпшення механізмів стимулювання.

На рис. 2 відображено структурні елементи механізму реалізації партнерської взаємодії держави та приватного сектору в Німеччині [12, с. 9-13].

Механізм реалізації державно-приватного партнерства (на прикладі концесії) складається з п'яти послідовних етапів: визначення можливих проектів, підготовка та планування, процес проведення конкурсу, реалізація проекту ДПП та моніторинг реалізації проекту ДПП.

Органи влади на різних рівнях (федеральний, регіональний, муніципальний) формують можливі проекти партнерської взаємодії держави та бізнесу на основі визначення потреб, фінансування й аналізу ефективності.

Наступним етапом в організації ДПП є підготовка та планування. На початковій стадії підготовки визначають і використовують компаратор державного сектору (Public sector comparator (PSC) – інструмент порівняння) для того, щоб оцінити ефективність витрачання коштів, порівняти вартість реалізації проекту за державною закупівлею та за схемою ДПП і відібрати спосіб реалізації.

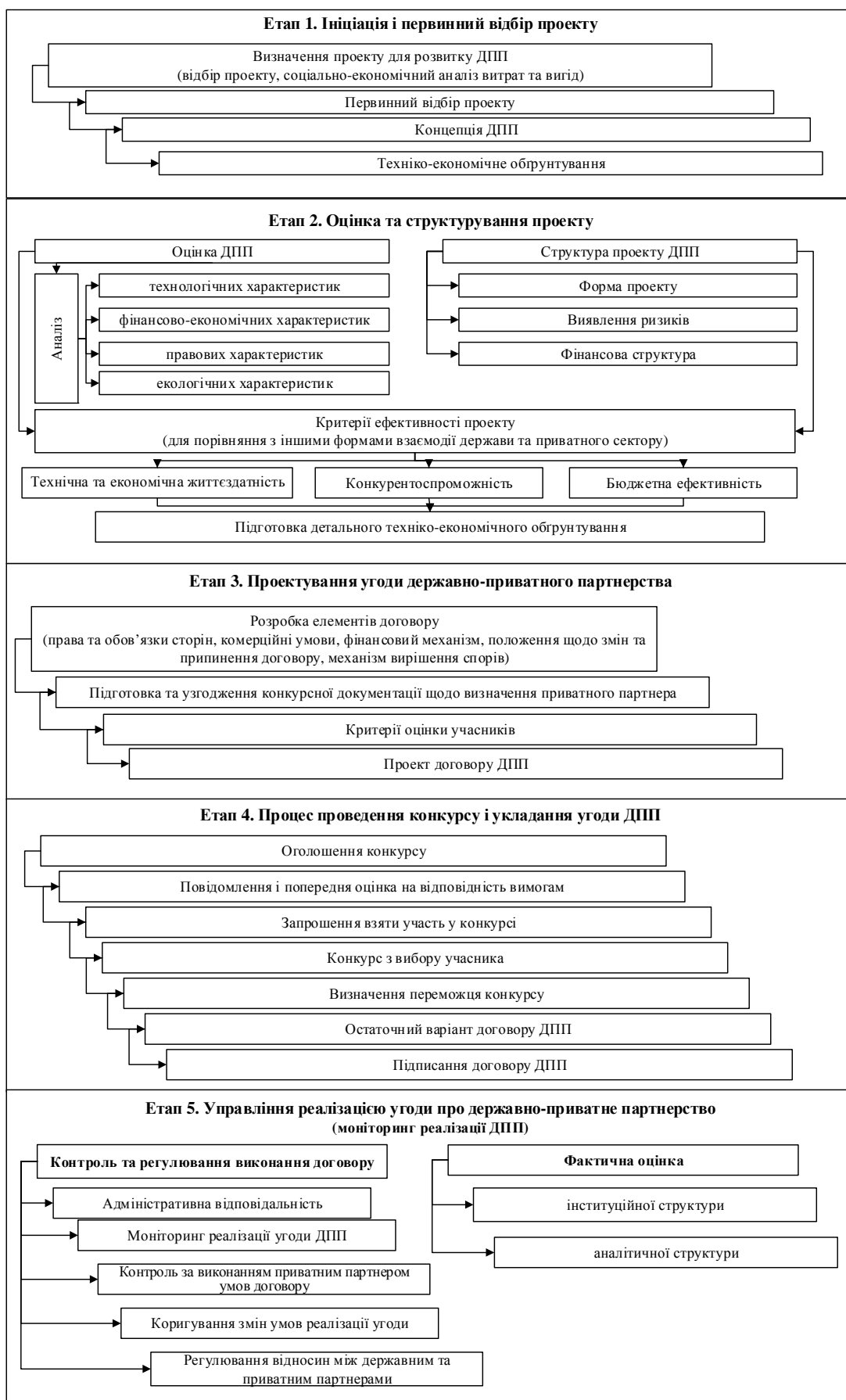

Рис. 1. Структурні елементи механізму реалізації партнерської взаємодії держави та приватного сектору (складено на основі джерел [1, с. 78; 2])

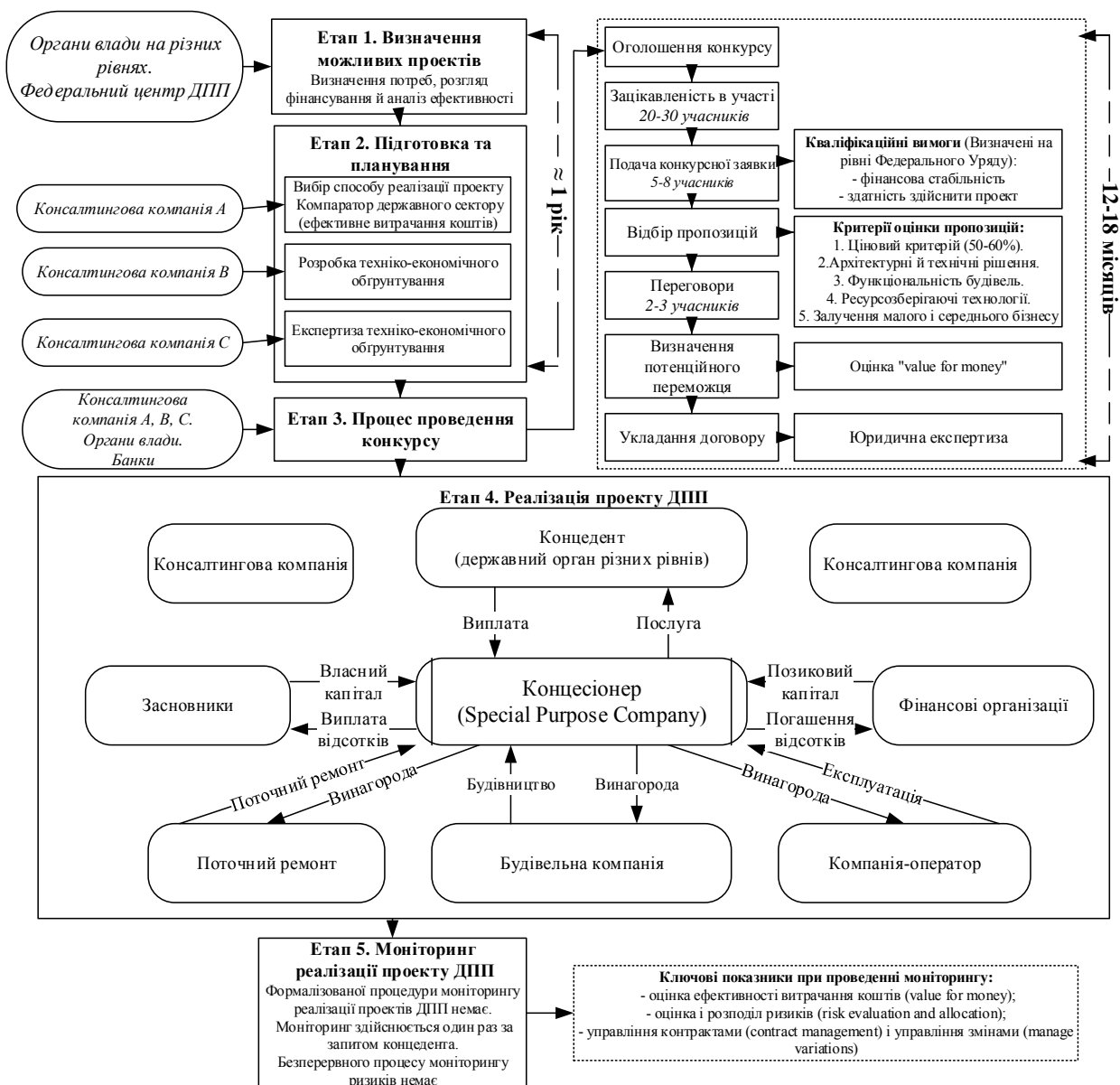

Рис. 2. Структурні елементи механізму реалізації державно-приватного партнерства в Німеччині (складено на основі джерел [12, с. 9-13])

Зовнішні консалтингові компанії розробляють техніко-економічне обґрунтування та конкурсну документацію. При цьому потенційним концесіонерам у складі конкурсної документації надається тільки технічне завдання та технічні параметри з техніко-економічного обґрунтування. Вимогами до потенційних концесіонерів, затвердженими на федеральному рівні, є фінансова стабільність і здатність здійснювати проект. Критеріями для оцінки пропозицій від концесіонерів є ціновий критерій (50-60%), архітектурні й технічні рішення, функціональність будівель, ресурсозберігаючі технології, залучення малого та середнього бізнесу.

Реалізація ДПП передбачає угоду про виконання однієї або декількох функцій, а саме планування, будівництво, фінансування та реалізацію проекту.

Формалізованої методології оцінки на всіх етапах реалізації державно-приватного партнерства не існує. Крім цього, моніторинг реалізації ДПП здійснюється один раз за запитом концесіонера. Ключовими показниками при проведенні моніторингу є оцінка ефективності витрачання коштів (value for money); оцінка і розподіл ризиків (risk evaluation and allocation); управління контрактами (contract management) і управління змінами (manage variations).

Важливими показниками при проведенні моніторингу є оцінка ефективності витрачання коштів (value for money); оцінка і розподіл ризиків (risk evaluation and allocation); управління контрактами (contract management) і управління змінами (manage variations).

Франція. У Франції механізм реалізації партнерської взаємодії держави та приватного сектору включає чотири етапи: ідентифікація проекту, підготовка, процес проведення конкурсу та реалізація (рис. 3). Даний механізм використовується при реалізації кон-

трактивних форм партнерської взаємодії держави та приватного сектору.

На державному рівні визначають об'єкти для застосування партнерської взаємодії держави та бізнесу. Вибір ДПП державними органами обумовлений такими критеріями [13, с. 37]:

складність проекту (складність виникає, зокрема, в тому, що влада не в змозі визначити ефективну фінансову або юридичну структуру для проекту);

терміновість проекту;

контракт про партнерство є більш ефективною формою взаємодії держави та приватного сектору.

Основну частину стадії підготовки становить попередня оцінка (йvaluation ргіalable) партнерської взаємодії держави та бізнесу. Попередня оцінка має дві основні мети: перевірити відповідність проекту критеріям, викладеним у Законі про ДПП, та проаналізувати перспективи, згідно з якими контракт про партнерство є кращою альтернативою. Попередня оцінка є важливим і складним процесом, який потребує експертизи з правових, фінансових, облікових та технічних питань. Тому державні органи часто звертаються до консалтингових компаній на стадії підготовки. На основі попередньої оцінки (йvaluation ргіalable) проекту ДПП державні органи готують звіт про результати оцінки.

Звіт включає загальну презентацію проекту, де розкриваються завдання державних органів, аналіз витрат договору державно-приватного партнерства та без партнерства й непрямі бюджетні асигнування. Підготовка звіту про попередню оцінку є обов'язковою для всіх рівнів. Однак тільки для проектів ДПП державного значення звіти мають бути представлені для перевірки в Місію з підтримки ДПП, а для місцевого рівня – відповідним органам державної влади (наприклад, місцевій раді). Місія з підтримки державно-приватного партнерства зобов'язана надати висновок протягом 3-4 тижнів.

Процес проведення конкурсу передбачає створення спеціальної групи фахівців, відповідальних за проведення конкурсу. У Законі про ДПП передбачено три процедури для укладання контракту про партнерство [13, с. 38]:

конкурентний діалог – процедура, яка дозволяє органам державної влади стимулювати суб'єктів приватного сектору до нововведень у технічних, юридичних або фінансових питаннях у процесі діалогу. Цю процедуру найчастіше застосовують при укладанні контракту про партнерство;

обмежена процедура – процедура, яка використовується для надання традиційних контрактів на виконання робіт;

договірна процедура – процедура, яка застосовується для проектів ДПП нижче визначеного обсягу з 2008 р.

Органи державної влади визначають конкретні вимоги, яким проект має відповідати. Для обмежених і договірних процедур встановлюються технічні умови проекту (cahier des charges), для конкурентного діалогу необхідно підготувати функціональну програму проекту (programme fonctionnel).

Процес проведення конкурсу включає такі етапи: оголошення конкурсу, попередній відбір кандидатів, конкурентний діалог та аналіз остаточних пропозицій, вибір переможця конкурсу та підписання контракту. При цьому для державних угод про партнерство обов'язково потрібне офіційне затвердження Міністерством економіки, фінансів і промисловості та Міністерством бюджету, державних рахунків та цивільної адміністрації.

Четвертий етап механізму ДПП – це управління та моніторинг реалізації контракту. Відповідальність за управління контрактом покладається на органи державної влади протягом етапів будівництва та експлуатації проекту. Місія з підтримки ДПП не проводить моніторинг реалізації контракту про партнерство. Відповідальність за моніторинг реалізації ДПП є компетенцією органів державної влади.

Республіка Казахстан. Казахстанський центром державно-приватного партнерства визначено складові механізму державно-приватного партнерства (на прикладі концесії – основної форми ДПП у Казахстані), який складається з чотирьох етапів [14, с. 8-9]: підготовка Реєстру відібраних пропозицій, формування переліку пропозицій щодо об'єктів концесії, проведення конкурсу та визначення концесіонера й укладання договору концесії (рис. 4).

Перший етап передбачає підготовку галузевими міністерствами та акіматами пропозицій щодо проектів ДПП для проведення експертизи Центром ДПП та визначення Реєстру пропозицій для подальшого техніко-економічного обґрунтування. Другий етап формує перелік об'єктів, які пропонуються до передачі в концесію на основі економічної експертизи техніко-економічного обґрунтування.

Третій етап стосується проведення конкурсу та визначення концесіонера. Проведення конкурсу передбачає підготовку галузевими міністерствами та акіматами конкурсної документації, експертизу конкурсної документації, конкурс з вибору концесіонера, аналіз та експертизу Центром ДПП концесійних заявок і визначення Комісією з концесій переможця конкурсу, проведення переговорів. Центром ДПП проводиться експертиза проекту та підписання договору концесії між концедентом і переможцем конкурсу. Управління та моніторинг реалізації партнерської взаємодії держави і приватного сектору здійснюється Центром державно-приватного партнерства та відповідальними органами державної влади протягом дії договору.

Російська Федерація. Центром розвитку державно-приватного партнерства та Міністерством економічного розвитку Російської Федерації розроблено Рекомендації щодо реалізації проектів державно-приватного партнерства в суб'єктах Російської Федерації [3]. У даному посібнику детально описується структура процесу управління проектами державно-приватного партнерства. При цьому акцентується увага на формуванні та відборі проектів ДПП (первинний відбір проектів, комплексна оцінка реалізованості проекту), оцінці ризиків проекту ДПП (види ризиків, розподілення ризиків між сторонами у проекті), фінансуванні (фінансова структура та інструменти фінансування капітальних витрат по проекту ДПП), а також на моніторингу та контролі за реалізацією проекту.

Структура управління проектами партнерської взаємодії держави та приватного сектору складається з п'яти послідовних етапів щодо формування механізму реалізації державно-приватного партнерства (рис. 5). Ця структура є загальною для різноманітних форм партнерської взаємодії держави та бізнесу. Перший етап передбачає пошук і відбір проектів на основі "розширеного підходу до стратегічного планування інфраструктурного комплексу регіону" [3, с. 29]. Передпроектний етап включає процедури з ініціації проекту державно-приватного партнерства як з боку органів публічної влади (проект ДПП є частиною формування довгострокових програм розвитку), так і з боку приватного інвестора.

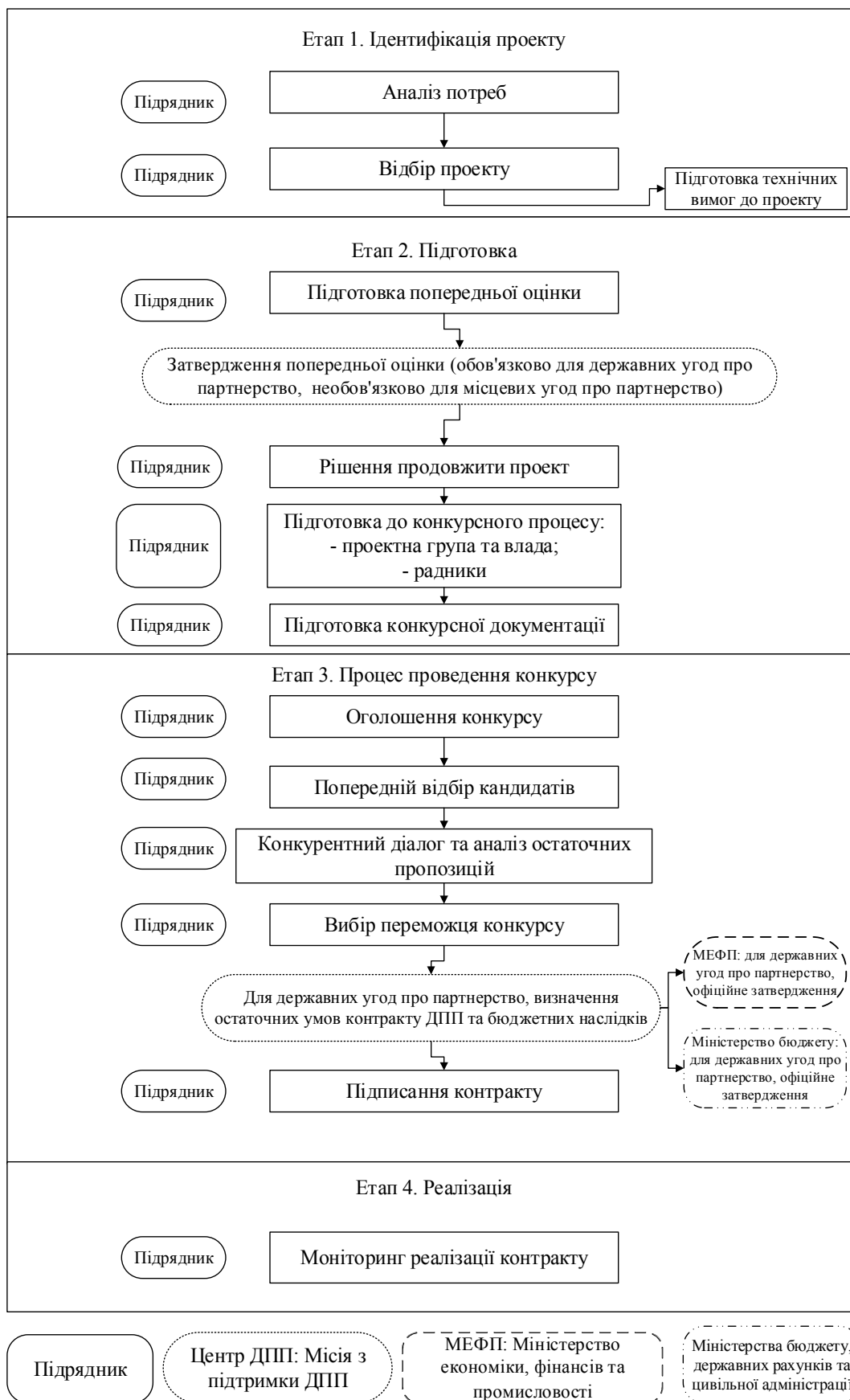

Рис. 3. Структурні елементи механізму реалізації державно-приватного партнерства у Франції (складено на основі джерел [13, с. 41])

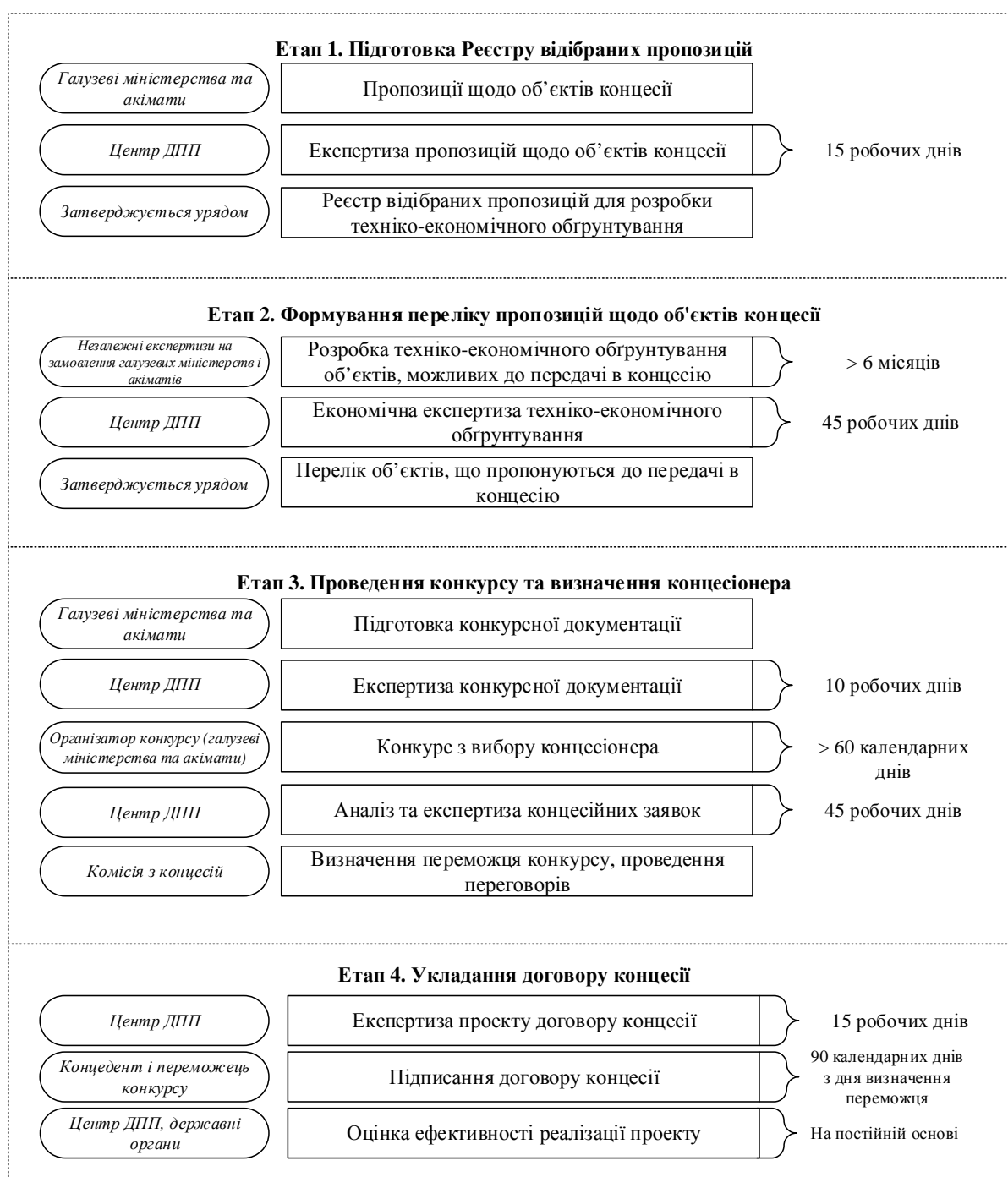

Рис. 4. Структурні елементи механізму реалізації партнерської взаємодії держави та приватного сектору в Республіці Казахстан (складено на основі джерел [14, с. 8-9])

У першому варіанті (з ініціації органів публічної влади) структура складається з первинного відбору проектів, розробки повної документації щодо проекту та презентації проекту інвесторам. У другому варіанті (з ініціації приватного сектору) – первинний відбір та комплексна оцінка. Незважаючи на різну структуру розробки, оцінки та підготовки проекту державно-приватного партнерства для органів державної влади та приватних інвесторів, відбір проектів партнерської взаємодії держави та бізнесу ґрунтується на загальній системі критеріїв. Система критеріїв складається з трьох груп [3, с. 31]:

технологічна реалізованість включає попередній аналіз технологічних ризиків і нормативних обмежень щодо проекту;

соціально-економічна ефективність передбачає порівняння планових результатів щодо проекту із пріоритетами програмних документів;

ефективність державно-приватного партнерства (оцінка "value for money") визначає оптимальну форму участі органів публічної влади (ДПП, держзамовлення, субсидії, відсутність фінансової участі публічної влади тощо).

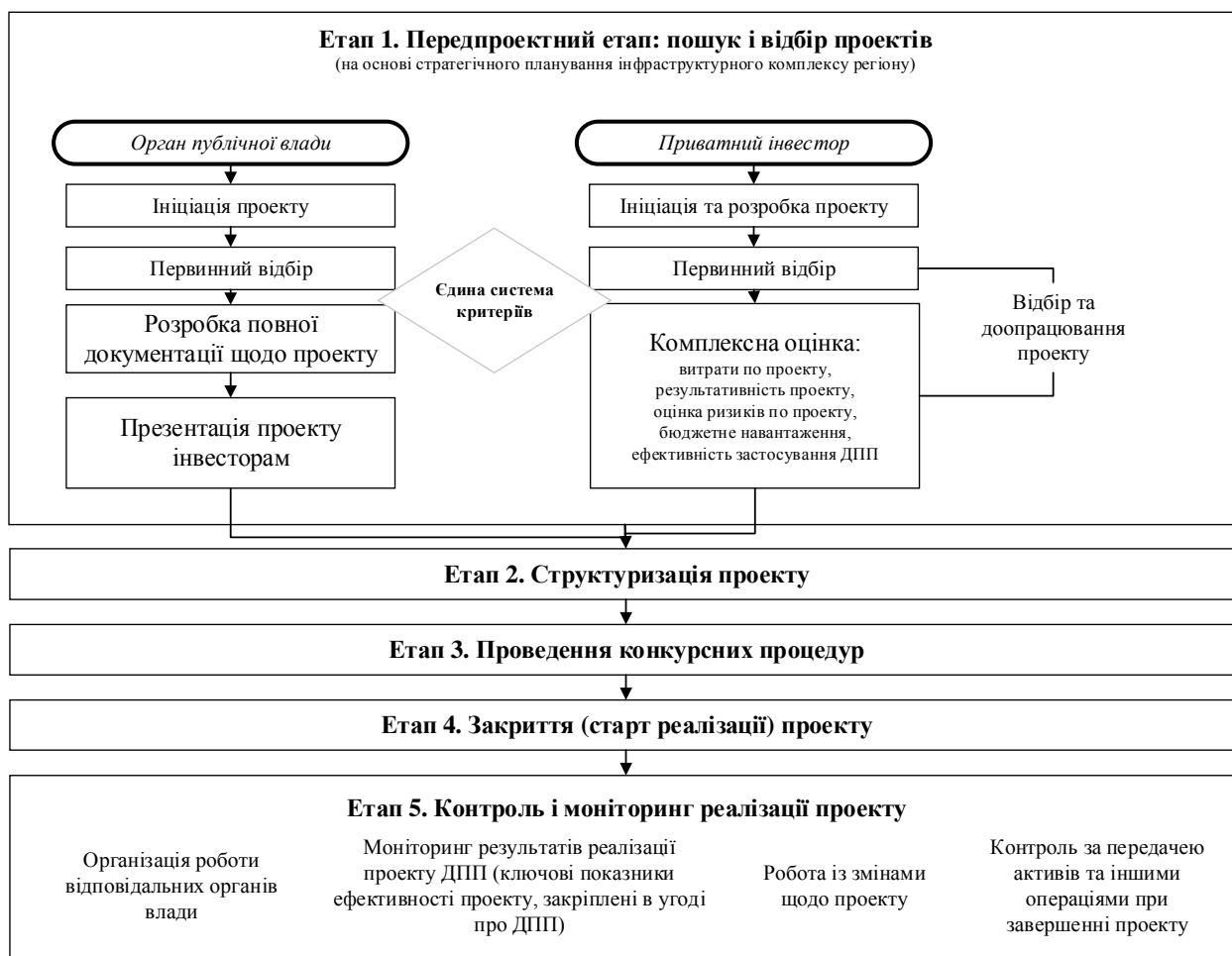

Рис. 5. Структурні елементи механізму реалізації державно-приватного партнерства у Російській Федерації (складено на основі джерел [3, с. 31-41])

Крім цих груп критеріїв рекомендується аналізувати такі елементи: економія, результативність, ефективність та обов'язки публічного партнера.

При комплексній оцінці детально аналізується й опрацьовується документація щодо проекту ДПП. Комплексна оцінка аналізує витрати по проекту (технологічний аудит, аудит витрат), результативність проекту (соціально-економічний ефект, інвестиційна привабливість), оцінку ризиків по проекту, бюджетне навантаження та ефективність застосування ДПП.

Комплексна оцінка виконується після процедури первинного відбору і до процедури структурування проекту, але при цьому може бути остаточно завершена тільки після проведення конкурсних процедур [3, с. 32].

Другий етап формування проекту ДПП передбачає розподілення ризиків за функціями і стадіями проекту між учасниками партнерської взаємодії держави та приватного сектору. Ефективний розподіл ризиків по проекту передбачає:

створення стимулів для ефективного управління ризиками відповідними сторонами (що дозволяє підвищити доходи / скоротити витрати проекту);

зниження загального обсягу коштів, які резервуються для покриття ризиків [3, с. 34].

Важливою стадією у процесі структурування угоди ДПП є структура фінансування проекту органами публічної влади та приватним сектором. Центром розвитку державно-приватного партнерства

у Російській Федерації детально представлена структура фінансування за стадіями життєвого циклу, видами витрат та джерелами фінансування проекту ДПП.

Третій етап передбачає проведення конкурсних процедур щодо визначення приватного партнера для здійснення державно-приватного партнерства згідно із законодавством Російської Федерації. На четвертому етапі укладається договір між державним та приватним партнерами і починається реалізація ДПП. До заключного етапу належить моніторинг реалізації державно-приватного партнерства.

У міжнародній практиці реалізація механізму ДПП відбувається на основі вимог методики проектного менеджменту. Особливість проектів у рамках державно-приватного партнерства визначається додатковими організаційно-методичними процедурами та рішеннями на стадіях ініціювання, ухвалення і реалізації. В управлінні проектами ДПП можна виділити різну кількість етапів із різною назвою. У Німеччині виділяють п'ять етапів: 1) визначення можливих проектів; 2) підготовка та планування; 3) процес проведення конкурсу; 4) реалізація проекту ДПП; 5) моніторинг реалізації проекту ДПП. У Франції – чотири етапи: 1) ідентифікація проекту; 2) підготовка; 3) процес проведення конкурсу; 4) реалізація. У Казахстані – чотири етапи: 1) підготовка Реєстру відраних пропозицій; 2) формування переліку пропозицій щодо об'єктів концесії; 3) проведення конкурсу

та визначення концесіонера; 4) укладання договору концесії. У Російській Федерації – *п'ять етапів*: 1) передпроектний етап: пошук і відбір проектів; 2) структуризація проекту; 3) проведення конкурсних процедур; 4) закриття (старт реалізації) проекту; 5) контроль і моніторинг реалізації проекту.

Узагальнюючи вищенаведений аналіз, можна визначити найбільш характерний комплекс функціонально об'єднаних послідовних етапів механізму реалізації партнерської взаємодії держави та приватного сектору: ідентифікація проекту ДПП, підготовка та планування проекту (розробка техніко-економічного обґрунтування), проведення конкурсу з визначення приватного партнера, управління реалізацією угоди про ДПП (моніторинг реалізації ДПП).

В Україні відділом розвитку державно-приватного партнерства Департаменту інвестиційно-інноваційної політики та розвитку державно-приватного партнерства Міністерства економічного розвитку і торгівлі України представлено рекомендації з питань підготовки проектів ДПП, у яких наведено такі послідовні етапи здійснення ДПП: визначення проекту або об'єкта, який може зацікавити потенційного приватного партнера або інвестора; проведення аналізу ефективності застосування механізмів ДПП, підготовка техніко-економічного обґрунтування (бізнес-плану) проекту, підготовка пропозиції щодо здійснення ДПП згідно із затвердженою Формою та подання її державному партнеру; підготовка та погодження конкурсної документації щодо визначення приватного партнера майбутнього проекту; підготовка проекту угоди державно-приватного партнерства; проведення конкурсу на визначення приватного партнера; підписання угоди державно-приватного партнерства між державним партнером та переможцем конкурсу; процедура набуття прав управління проектом державно-приватного партнерства (отримання доступу до управління державним майном тощо) [15]. У той же час на сайті Міністерства економічного розвитку і торгівлі України тим же Департаментом інвестиційно-інноваційної політики та розвитку державно-приватного партнерства в розділі "Підготовка проектів державно-приватного партнерства" наведено більш короткий перелік етапів: розробка ідеї проекту, розробка техніко-економічного обґрунтування, прийняття рішення про здійснення ДПП, підготовка та проведення конкурсу, вибір приватного партнера [16]. У рекомендаційному Практичному посібнику з підготовки техніко-економічного обґрунтування та застосування методики проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства, підготовленому в рамках Програми розвитку державно-приватного партнерства в Україні, що фінансується Агентством з міжнародного розвитку Сполучених Штатів Америки (USAID), до основних етапів проекту ДПП включають: ідентифікацію, визначення пріоритетів та відбір проекту; підготовку техніко-економічного обґрунтування; проведення тендеру; укладання договору; управління процесом виконання договору [17].

Згідно із Законом України "Про державно-приватне партнерство" (від 01.07. 2010 р. № 2404-VI) процес організації та реалізації проекту державно-приватного партнерства можна представити у вигляді послідовності таких етапів: пропозиції про здійснення ДПП, аналіз ефективності здійснення ДПП, обґрунтування соціально-економічних та екологічних наслідків здійснення державно-приватного партнерства і прийняття рішення про здійснення ДПП, про-

ведення конкурсу з визначення приватного партнера, укладання угоди в рамках ДПП з переможцем конкурсу [18]. Структурні елементи механізму реалізації партнерської взаємодії держави та приватного сектору наведено на рис. 6.

На першому етапі органи влади залежно від приналежності об'єкта ДПП (щодо об'єктів державної власності – відповідні органи виконавчої влади, щодо об'єктів комунальної власності – відповідні органи місцевого самоврядування, щодо об'єктів АР Крим – органи, які є уповноваженими Радою Міністрів Автономної Республіки Крим), або особи, які можуть бути приватними партнерами, готують пропозиції про здійснення ДПП, де обов'язковим документом є попереднє техніко-економічне обґрунтування (ідентифікаційне дослідження), і подають до органу, уповноваженого Кабінетом Міністрів України або місцевим органом виконавчої влади / органом місцевого самоврядування. Форма техніко-економічного обґрунтування затверджена наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України "Деякі питання проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства" (27.02.2012 р. № 255) [19].

На другому етапі органи державної влади відповідно до їх повноважень проводять аналіз ефективності здійснення державно-приватного партнерства та виявлення можливих ризиків, пов'язаних із його реалізацією, шляхом: детального обґрунтування соціально-економічних та екологічних наслідків здійснення державно-приватного партнерства; порівняння основних показників реалізації проекту (рентабельності, рівня витрат, якості послуг тощо) із залученням приватного партнера та без такого залучення; виявлення видів ризиків здійснення державно-приватного партнерства, їх оцінки та визначення форми управління ризиками; визначення форми реалізації державно-приватного партнерства [18].

Порядок проведення аналізу ефективності здійснення ДПП визначається постановою Кабінету Міністрів України "Порядок проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства" (від 11.04. 2011 р. № 384) [20], а виявлення можливих ризиків, пов'язаних із реалізацією ДПП, оцінка та визначення форми управління ними – постановою Кабінету Міністрів України "Про затвердження Методики виявлення ризиків, пов'язаних з державно-приватним партнерством, їх оцінки та визначення форми управління ними" (від 16.02. 2011 р. № 232) [21].

На третьому етапі за результатами аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства обґрунтовуються соціально-економічні й екологічні наслідки реалізації ДПП та приймається рішення про здійснення державно-приватного партнерства відповідними органами державної влади.

Соціально-економічні й екологічні наслідки здійснення державно-приватного партнерства обґрунтовуються за результатами аналізу:

економічних та фінансових показників реалізації партнерства, у тому числі порівняння показників реалізації із застосуванням державно-приватного партнерства, включаючи прогнозовані витрати та вигоди від його реалізації, з показниками здійснення такої діяльності за інших умов, ніж у рамках державно-приватного партнерства;

соціальних наслідків реалізації партнерства, включаючи поліпшення якості послуг та рівень забезпечення попиту товарами (роботами і послугами);

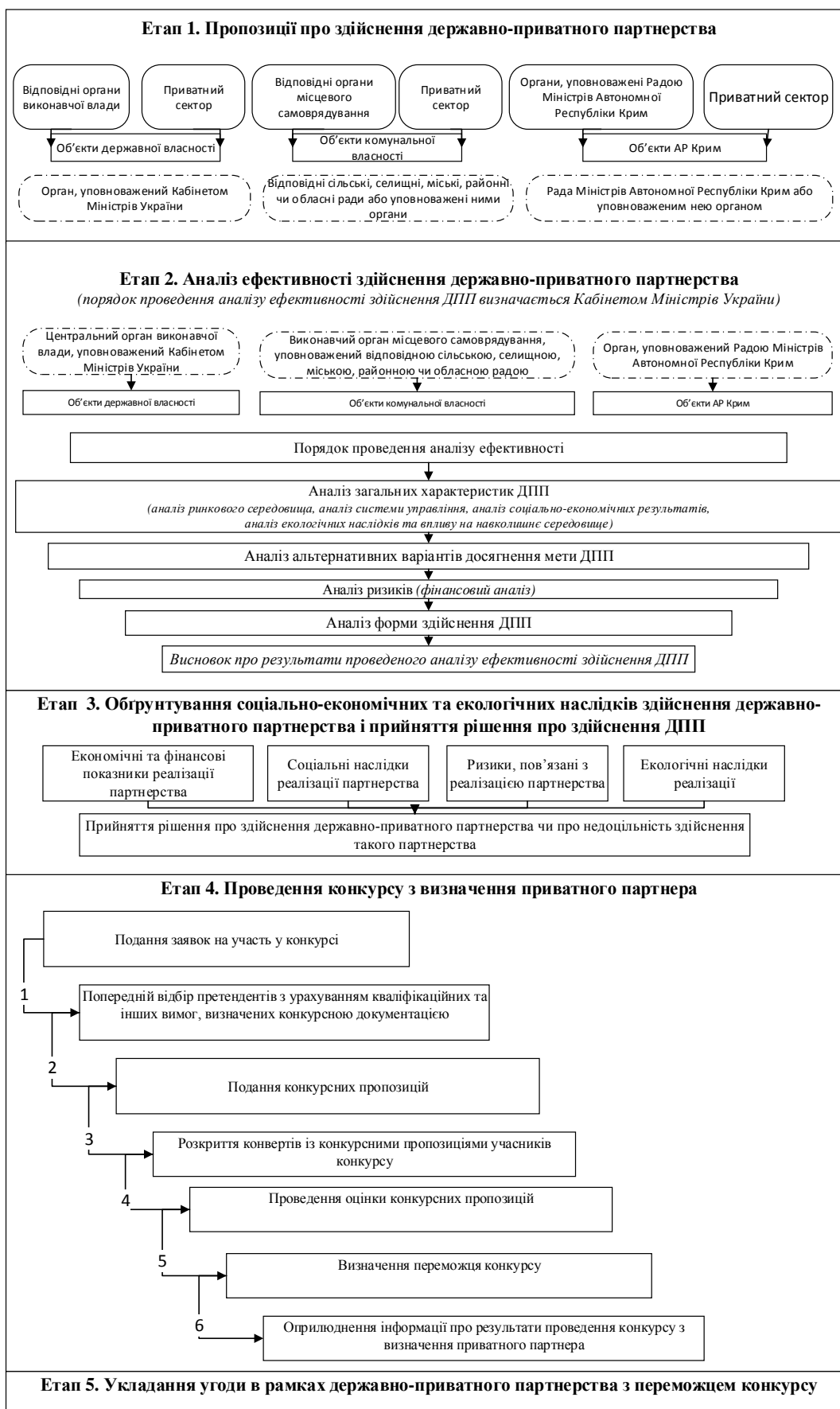

Рис. 6. Структурні елементи механізму реалізації партнерської взаємодії держави та приватного сектору в Україні (складено на основі джерел [18-20])

ризиків, пов'язаних із реалізацією партнерства, з урахуванням різних засобів їх розподілу між державним та приватним партнерами і впливу відповідного розподілу ризиків на фінансові зобов'язання державного партнера;

екологічних наслідків реалізації партнерства з урахуванням можливого негативного впливу на стан довкілля [18].

На четвертому етапі визначають приватного партнера для укладання договору в рамках ДПП й оприлюднюють інформацію про результати проведення конкурсу з визначення приватного партнера. Порядок проведення конкурсу з визначення приватного партнера для здійснення державно-приватного партнерства щодо об'єктів державної власності встановлюється Кабінетом Міністрів України, щодо об'єктів комунальної власності – місцевими радами, щодо об'єктів АР Крим – Радою Міністрів Автономної Республіки Крим.

На п'ятому етапі укладається договір у рамках державно-приватного партнерства з переможцем конкурсу. Контроль за виконанням договорів, укладених в рамках ДПП, здійснюють центральний орган виконавчої влади, уповноважений Кабінетом Міністрів України, інші державні органи та органи місцевого самоврядування [18].

Різноманітність трактувань назв і кількості етапів механізму здійснення партнерської взаємодії держави та приватного сектору в Україні свідчить про відсутність єдиного підходу до формування механізму реалізації державно-приватного партнерства. Крім того, окремі складові механізму реалізації ДПП не апробовані та потребують адаптації, удосконалення й упровадження у практичну діяльність. Зокрема, це стосується першого етапу "*Пропозиції про здійснення ДПП*" у питаннях формування і відбору проектів ДПП.

Ініціація ідеї проекту може бути викликана суспільною потребою, вирішенням важливих завдань соціально-економічного розвитку країни / регіону, ініціативою держави або приватного сектору тощо. Важливою умовою першого етапу є попередня оцінка пропозицій про здійснення ДПП. Попереднє дослідження відбору проектів державно-приватного партнерства ґрунтується здебільшого на загальних критеріях оцінки пропозицій про здійснення ДПП, ніж на детальному аналізі. Порівняння та вибір пропозицій повинні оцінюватися за єдиною системою критеріїв. У європейських країнах конкретизована система критеріїв оцінки відбору проектів. У Німеччині проекти ДПП формують на основі визначення потреб, фінансування й аналізу ефективності; у Франції – складності, терміновості проекту й ефективності ДПП; у Російській Федерації – технологічної реалізованості, соціально-економічного ефекту та ефективності ДПП. У вітчизняній практиці не деталізована система критеріїв відбору проектів для реалізації державно-приватного партнерства.

В Україні основною вимогою до реалізації проекту на засадах державно-приватного партнерства є забезпечення вищих техніко-економічних показників ефективності діяльності, ніж у разі ведення такої діяльності у традиційний спосіб без залучення приватного партнера. У рекомендаційному Практичному посібнику з підготовки техніко-економічного обґрунтування та застосування методик проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства [17] пропонуються чотири критерії для визначення пріоритетності проекту з позиції держави як регулятора суспільного відтворення: яким є внесок

проекту у впровадження державної політики, чи є ринковий інтерес до проекту, складність проекту та важливість для громадян. Виходячи з цього потребують конкретизації критерії оцінки доцільності реалізації проекту в рамках ДПП перед проведенням техніко-економічного обґрунтування з метою раціонального використання часу й економії державних ресурсів.

На другому етапі "*Аналіз ефективності здійснення державно-приватного партнерства*" потребує методичної розробки і впровадження в практичну діяльність оцінка потенціалу проекту у формі ДПП порівняно з іншими формами взаємодії держави і бізнесу.

В українській практиці відповідальність за проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства покладається на державний орган, відповідальний за здійснення ДПП. У зарубіжних країнах вагому роль при розробці та експертизі техніко-економічного обґрунтування відводять фінансовим аналітикам, технічним експертам і фахівцям з проектного менеджменту, що підвищує максимізацію ефективності аналізу та мінімізацію можливих негативних економічних, соціальних й екологічних наслідків від реалізації партнерства.

Порівнювати різні варіанти інвестиційних проектів і вибирати кращий поміж них рекомендується з використанням такого аналітичного інструменту, як компаратор державного сектору. Реалізація механізму ДПП в Україні потребує розробки і впровадження аналітичної моделі на базі концепції компаратора державного сектору для забезпечення можливості об'єктивного кількісного порівняння проекту на засадах державно-приватного партнерства з аналогічним проектом, який виконується традиційним державним способом. На основі зарубіжного досвіду доцільно розробити стандартизовану модель оцінювання інвестиційних проектів для реалізації партнерської взаємодії держави та приватного сектору.

На третьому етапі "*Обґрунтування соціально-економічних та екологічних наслідків здійснення ДПП і прийняття рішення про здійснення ДПП*" потребують визначення й удосконалення методології надання державної підтримки, форми і методи управління проектом ДПП упродовж його функціонування, управління ризиками на різних етапах реалізації проекту.

Механізм державної підтримки є поширеним важелем залучення приватного фінансування у проекти ДПП. Однак в Україні не визначена методологія надання державної підтримки при реалізації проектів на основі державно-приватного партнерства.

На різних етапах реалізації механізму державно-приватного партнерства змінюється вплив ризиків, відповідно змінюються інструменти управління ними. Оскільки інструменти управління ризиками можуть суттєво відрізнятися при переході від одного до другого етапу, то процес управління ризиками повинен мати безперервний характер упродовж його функціонування. Для запобігання виникнення ризиків в Україні на етапах ідентифікації, підготовки та планування механізму реалізації партнерської взаємодії держави та приватного сектору особливого значення набувають інструменти, пов'язані з аналізом проектних ризиків, а на етапі реалізації – створення резервних фондів.

На четвертому етапі "*Проведення конкурсу з визначення приватного партнера*" потребують удосконалення порівняння економічної та соціальної вигоди конкурсних пропозицій, які подаються державним органам влади.

Порівняння критеріїв оцінки пропозицій про здійснення державно-приватного партнерства є важливою умовою проведення конкурсу на визначення приватного партнера. В Україні критеріями проведення оцінки конкурсних пропозицій є:

- критерії технічного та інженерно-конструкторського характеру;
- критерії фінансового та комерційного характеру;
- критерії екологічного та соціального характеру;
- відповідність конкурсній пропозиції вимогам, окресленим порядком проведення конкурсу з визначення приватного партнера для здійснення ДПП;
- інші критерії залежно від об'єкта, істотних умов та виду договору про партнерство [20].

Вищенаведені критерії необхідно доповнити критеріями економічного характеру (відповідність проекту стратегічному розвитку країни / регіону, стимули для різних учасників проекту, залучення малого та середнього бізнесу) та розширити критерії соціального характеру показниками впливу проекту на соціальне середовище.

На п'ятому етапі "Укладання договору в рамках державно-приватного партнерства з переможцем конкурсу" потребують удосконалення розподіл відповідальності та ризиків, система гарантованого бюджетного співфінансування проекту ДПП, управління реалізацією державно-приватного партнерства, моніторинг та оцінка здійснення ДПП.

Для забезпечення ефективного управління реалізацією механізму державно-приватного партнерства в Україні слід розробити і запровадити систему контролю й моніторингу здійснення партнерської взаємодії держави та приватного сектору. Забезпечення виконання договору, координація взаємодії держави і приватного сектору у процесі реалізації проекту з метою поліпшення результативності та ефективності здійснення державно-приватного партнерства є завданнями заключного етапу механізму реалізації ДПП у Німеччині, Франції та Російській Федерації. Основні функції контролю і моніторингу проектів ДПП полягають в організації роботи відповідальних органів влади, моніторингу результатів реалізації проекту ДПП (показники оцінки ефективності проекту, оцінка і розподіл ризиків), роботі зі змінами по проекту, контролі за передачею активів та іншими операціями при завершенні проекту.

Висновки. На основі дослідження механізму реалізації державно-приватного партнерства як системи функціонально об'єднаних процесів (дій), що визначають послідовність етапів функціонування ДПП, та комплексу підходів, методів, правил, алгоритмів, процедур концептуального, інституціонального і методичного забезпечення, які використовуються для реалізації партнерської взаємодії держави та суб'єктів приватного сектору, можна зробити висновок, що за змістом механізм державно-приватного партнерства становить систему послідовних функціонально об'єднаних процесів: ідентифікація проекту ДПП, підготовка та планування проекту (розробка техніко-економічного обґрунтування), проведення конкурсу з визначення приватного партнера, управління реалізацією угоди про ДПП (моніторинг реалізації ДПП).

Вітчизняна практика потребує вдосконалення, законодавчого врегулювання і методичного забезпечення застосування механізму реалізації партнерської взаємодії держави і приватного сектору. Процедури ідентифікації пріоритетних проектів для застосування механізму ДПП, оцінка економічної ефективності партнерської взаємодії держави і бізнесу, форми

і методи управління ризиками проекту, організація системи управління реалізацією механізму ДПП потребують удосконалення та впровадження у практичну діяльність.

При застосуванні механізму реалізації ДПП виникають труднощі, викликані проблемами концептуального, методичного та практичного плану, які стримують його впровадження на національному і регіональному рівнях. Складність реалізації проектів на засадах державно-приватного партнерства полягає в такому:

відсутній уніфікований підхід до формування механізму реалізації партнерської взаємодії держави та приватного сектору;

недосконала і неузгоджена вітчизняна нормативно-правова база (обмеженість сфер застосування, нечітко окреслене коло суб'єктів, які мають право бути державними партнерами у проектах національного й регіонального значення, неможливість для державних і комунальних підприємств виступати партнерами з боку держави, неконкретизована система критеріїв відбору проектів ДПП, суперечливість у питаннях щодо проведення конкурсних процедур, невизначеність методології надання державної підтримки щодо реалізації проектів державно-приватного партнерства, непередбаченість застосування інституційного партнерства);

недієва міжвідомча координація дій органів державної влади щодо підготовки і реалізації проектів ДПП;

відсутня належна система управління реалізацією механізму партнерської взаємодії держави та приватного сектору.

Для усунення вищезазначених проблем і практичного впровадження механізму державно-приватного партнерства в Україні як дієвого інструменту активізації та стимулювання економічного зростання необхідно, в першу чергу:

розробити єдиний підхід до формування механізму реалізації партнерської взаємодії держави і приватного сектору на національному та регіональному рівнях, адекватного ринковим умовам;

удосконалити і гармонізувати нормативно-правове забезпечення розробки та реалізації проектів; конкретизувати систему критеріїв відбору проектів ДПП;

розробити стандартизовану модель оцінювання проектів для реалізації ДПП на стадії ініціювання (ідентифікації);

удосконалити процедури надання державної підтримки для розробки та реалізації проектів ДПП;

удосконалити механізми фінансування проектів державно-приватного партнерства;

запровадити контроль і моніторинг здійснення проекту як заключного етапу механізму реалізації партнерської взаємодії держави та приватного сектору;

удосконалити процедуру здійснення моніторингу проектів державно-приватного партнерства;

розробити систему управління у сфері державно-приватного партнерства з чітким розподілом повноважень між органами державної влади у рамках підготовки і реалізації проектів ДПП та координацією їх діяльності;

створити єдину інформаційну систему щодо потенційних та діючих об'єктів ДПП на державному, регіональному та місцевому рівнях;

проводити методичне та консультативне супроводження в рамках реалізації ДПП;

створити міжрегіональні центри державно-приватного партнерства за участю державних органів влади та представників бізнесу.

Для ефективного функціонування державно-приватного партнерства необхідна насамперед розробка стратегії розвитку партнерської взаємодії держави та приватного сектору на національному рівні. Це потребує визначення державою цілей розвитку ДПП, пріоритетів, напрямів, масштабів діяльності та джерел фінансування реалізації стратегії. Обов'язковим елементом реалізації стратегії є встановлення вимог до учасників та розподіл обов'язків і повноважень між ними. У зв'язку з відсутністю єдиного підходу до формування механізму реалізації партнерської взаємодії держави та приватного сектору необхідно побудувати інституційну систему її забезпечення, враховуючи існуючу систему цінностей у суспільстві та економічні передумови.

Список використаних джерел

1. Public-Private Partnerships Reference Guide [Електронний ресурс] / World Bank, Public Private Infrastructure Advisory Facility. Version 1.0., 2012. – 230 p. – Режим доступу: <http://www.ppiaf.org/sites/ppiaf.org/files/publication/Public-Private-Partnerships-Reference-Guide.pdf>.
2. The Guide to Guidance How to Prepare, Procure and Deliver PPP Projects [Електронний ресурс] / European PPP Expertise Centre, 2011. – 71 p. – Режим доступу: <http://www.eib.org/epcc/resources/guide-to-guidance-en.pdf>.
3. Рекомендации по реализации проектов государственно-частного партнерства в субъектах Российской Федерации [Електронний ресурс] / Центр развития государственно-частного партнерства, Министерство экономического развития Российской Федерации. – Москва, 2013. – 50 с. – Режим доступу: <http://pppcenter.ru/docs/ppp.pdf>.
4. Ляшенко В.И. Механизмы государственно-частного партнерства как инструмент активизации инновационной деятельности Украины: региональный аспект / В.И. Ляшенко, Я.И. Тульку // Современное состояние, тенденции и перспективы развития стран СНГ: экономический, социальный и экологический аспекты (Серия: Экономическое славяноведение): мон. В 2-х ч. Часть II. / Под науч. ред. д.э.н. К.В. Павлова / В.И. Ляшенко, Я.И. Тульку. – Ижевск: Изд-во института компьютерных исследований, 2014. – Глава 69. – С. 100-113.
5. Котов Е.В. Государственно-частное партнерство: теоретико-методологические проблемы трактовки и содержания / Е.В. Котов // Экономический вестник Донбасу. – 2013. – № 1 (31). – С. 25-35.
6. Головінов О.М. Концептуальні засади формування державно-приватного партнерства / О.М. Головінов // Економічний вісник Донбасу. – 2012. – № 3 (29). – С. 56-62.
7. Хозяйственный механизм общественных формирований / Под общ. ред. Л. И. Абалкина. – М.: Мысль, 1986. – 269 с.
8. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 2 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 848 с.
9. Измалков С. Теория экономических механизмов (Нобелевская премия по экономике 2007 г.) / С. Измалков, К. Сонин, М. Юдкевич // Вопросы экономики. – 2008. – № 1. – С. 4-26.
10. Кульман А. Экономические механизмы: пер. с фр. / А. Кульман; общ. ред. Н.И. Хрусталевой. – М.: Прогресс: Универс, 1993. – 192 с.
11. Осипов Ю.М. Хозяйственный механизм государственно-монополистического капитализма / Ю.М. Осипов. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1987. – 400 с.
12. Опыт реализации проектов ГЧП в Германии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.pppinrussia.ru/userfiles/upload/files/PPP%20in%20foring%20country/PPP_in_Germany.pdf.
13. France PPP Units and Related Institutional Framework [Електронний ресурс] / European PPP Expertise Centre, 2012. – 43 p. – Режим доступу: http://www.eib.org/epcc/resources/epcc_france_public_en.pdf.
14. Государственно-частное партнерство в Казахстане [Электронный ресурс] / АО "Казахстанский центр государственно-частного партнерства". – 17 с. – Режим доступа: http://www.pppinrussia.ru/userfiles/upload/files/Library/c0912_smagulov.pdf.
15. Державно-приватне партнерство в Україні: обзорна інформація [Електронний ресурс] / Відділ розвитку державно-приватного партнерства Департаменту інвестиційно-інноваційної політики та розвитку державно-приватного партнерства Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: http://www.ukrppp.com/present/Day_1_Panel_4_Ministry_of_Economy.pdf.
16. Підготовка проектів державно-приватного партнерства [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/MixedList?tag=PidgotovkaProektivDerzhavno-privatnogoPartnerstva>.
17. Практичний посібник з підготовки техніко-економічного обґрунтування та застосування методики проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства [Електронний ресурс] / Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), листопад 2012 р. – Режим доступу: <http://new.me.gov.ua/Services/StreamsService/4433567b-c768-4ee3-aabd-f9cc3aebfdf7>.
18. Закон України "Про державно-приватне партнерство" № 2404-VI від 1.07.2010 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.
19. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України "Деякі питання проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства" № 255 від 27 лютого 2012 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0399-12>.
20. Постанова Кабінету Міністрів України "Деякі питання організації здійснення державно-приватного партнерства" № 384 від 11.04.2011 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/384-2011-p>.
21. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Методики виявлення ризиків, пов'язаних з державно-приватним партнерством, їх оцінки та визначення форми управління ними" № 232 від 16.02.2011 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/232-2011-p>.